

Čestné prohlášení

Název práce: Spisovná a nespisovná morfologie v mluvě města Jablonec nad Nisou – polooficiální situace

Jméno a příjmení autora: Šárka Voplakalová

Osobní číslo: P09000370

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 4. 2012

Šárka Voplakalová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Oldřichovi Uličnému, DrSc., za cenné rady a připomínky a trpělivé vedení při psaní mé bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala mým rodičům za podporu při studiích.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá vyjadřováním v oficiálních komunikačních situacích. Porovnává, zda mluvčí v těchto situacích užívají více spisovných, nebo nespisovných prostředků. Soustředí se na výzkum, ve kterém hodnotí neadekvátní prvky v projevech mluvčích. Dále se zabývá sociologickou charakteristikou informátorů a sleduje, zda může či nemůže ovlivnit způsob vyjadřování. V závěru sumarizuje a hodnotí veškeré poznatky.

Klíčová slova: norma, kodifikace, úzus, obecná čeština, hovorová čeština, spisovnost, nespisovnost

Annotation

This Bachelor thesis occupies with expressing in official communication situations. Compares whether speakers use more literary or non-literary language in these situations. Focuses on research , in which rates inappropriate elements in their speech. Furthermore focuses on sociological characteristics of informants and observes whether it can or cannot influence way of expressing. In conclusions it summarises and rates all findings.

Keywords: quota/norm, codification, usage, common Czech, conversational Czech, standard speech , non-standard speech

Die Annotation

Diese Bakkalaureus Arbeit beschäftigt sich mit der Ausdrucksweise in offiziellen Kommunikationssituationen. Sie vergleicht, ob die Sprecher in diesen Situationen mehr literarische oder nicht schriftsprachliche Mittel verwenden. Sie konzentriert sich auf Forschung, in deren sie inadäquate Elemente in den Reden der Sprecher beurteilt. Weiter befasst sie sich auch mit der soziologischen Charakteristik von Informanten und betrachtet, ob sie die Ausdrucksweise beeinflussen kann oder nicht. Abschließend summiert und bewertet sie alle Erkenntnisse.

Schlüsselwörter: Norm, Kodifikation, Usus, Gemeintschechisch, Umgangstschechisch, Schriftsprache, nicht Schriftsprache

Obsah

1	Úvod	9
2	Norma, kodifikace jazykové normy, úzus	11
2.1	Norma	11
2.2	Kodifikace jazykové normy	11
2.3	Úzus	12
3	Český národní jazyk.....	13
4	Spisovný a nespisovný jazyk	15
4.1	Spisovnost.....	15
4.2	Hovorová čeština	15
4.3	Mluvený projev.....	16
4.4	Nespisovnost.....	16
4.5	Dialekt.....	17
4.5.1	Severovýchodočeská nářeční podskupina.....	18
4.6	Slang	18
5	Obecná čeština	19
5.1	Obecná čeština a její užívání.....	21
6	Komunikační situace.....	24
7	Výzkum č. 1 – Městské informační centrum v Jablonci nad Nisou.....	25
7.1	Záznam č. 1	25
7.2	Záznam č. 2	28
7.3	Záznam č. 3	30
7.4	Záznam č. 4.....	31
7.5	Záznam č. 5:.....	33
7.6	Záznam č. 6.....	35
7.7	Záznam č. 7.....	37
7.8	Záznam č. 8.....	38
7.9	Záznam č. 9.....	40
7.10	Záznam č. 10.....	42
7.11	Nejfrekventovanější hovorové a nespisovné jevy (graf č. 1).....	44
8	Výzkum č. 2 – Jednání v České spořitelně	45
8.1	Poměr hovorových a nespisovných prostředků (graf č. 2).....	50
9	Závěr	51

10	Seznam odborné literatury	54
10.1	Sekundární literatura.....	54
10.2	Články	55

Seznam zkratek

apod. a podobně

atd. a tak dále

č. číslo

ISBN mezinárodní standardní číslo knihy

ISSN mezinárodní standardní číslo sériové publikace

s. strana

tzv. takzvaný

vyd. vydání

1 Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila Spisovnou a nespisovnou morfologii v mluvě města Jablonec nad Nisou – polooficiální situace. Od té doby, co studuji český jazyk jako svůj vysokoškolský obor, si stále více všímám stylistických rozdílů v mluvených projevech a pravopisných chyb v projevech psaných. Velmi mě zaujaly vyjadřovací návyky společnosti. Čím mohou být ovlivňovány? Můžeme je sumarizovat? Existuje mnoho dalších otázek, na které bych chtěla v této práci najít odpovědi. Motivací pro mě bylo i získání širších teoretických znalostí v této lingvistické oblasti. Jak vyplývá z názvu mé práce, zabývám se hlavně morfologickou rovinou jazyka, ale v některých případech jsem zohlednila i rovinu fonetickou a lexikální.

Výzkum jsem se snažila pojmout v širším měřítku. Zajímalo mě i sociologický profil informátorů. Zaměřila jsem se na jejich celkový projev, tedy také vzhled, vystupování, předpokládané vzdělání a zaměstnání, věk a pohlaví. Protože jsem je nemohla nechat vyplnit jakýkoli dotazník, musela jsem tyto aspekty pouze odhadovat na základě toho, jak působili a jak se chovali přímo v daném diskursu. Záměrně jsem valnou většinu z nich neinformovala o tom, že je jejich mluvený projev nahráván. Jedině tak jsem mohla dosáhnout autentičnosti. O nahrávání věděli pouze zaměstnanci institucí, kde můj výzkum probíhal. Ten jsem pořídila v Jablonci nad Nisou. Vybrala jsem si Městské informační centrum a klientský rozhovor v České spořitelně. Jsem toho názoru, že se v obou případech jedná o oficiální komunikační situace. V názvu své práce mám sice uvedeno, že se budu zabývat situacemi polooficiálními, hranice mezi těmito typy je však velmi tenká.

Má bakalářská práce je rozdělena na dvě základní části. V první z nich se zabývám teorií. Vybrala jsem několik důležitých pojmů, které blíže vysvětluji. Jedná se o takové pojmy, s nimiž pracuji ve druhé části, tedy výzkumu, a jež se nějakým způsobem vztahují k tématu práce.

Druhou část tvoří výzkum, který jsem pořídila v již zmiňovaných institucích. Domnívám se, že každý člověk by se měl vyjadřovat adekvátně ke komunikační situaci, v níž se nachází. Nahrané záznamy jsem přepsala, zvýraznila prvky, které by se v tomto typu komunikační situace vyskytovat neměly, a blíže jsem je okomentovala. Vzhledem k tomu, že se můj výzkum pohybuje hlavně na jazykové rovině morfologické, fonetické transkripce jsem k přepisu užila jen v případech, kdy jsem poukazovala na prvky fonetické roviny a zkoumala je.

V prvním výzkumu jsem informátory rozlišila písmeny abecedy, ve druhém čísly. Pro každého z nich jsem vytvořila dvě tabulky. První sumarizuje sociologické aspekty a druhá způsob jejich vyjadřování. Pokud jde o vyjadřování, zaměřila jsem se na to, zda je projev mluvčího spisovný, nespisovný či zda se oba kódy mísí. Takový případ jsem nazvala smíšeným. Dále mě zajímalo, jestli je jejich projev neutrální. Pokud ano, znamená to, že se v něm neobjevují žádná expresiva. Poslední, nač jsem kladla důraz, byla jazyková kultura, sledovala jsem tedy, zda je vyjadřování informátorů kultivované. Existuje mnoho možností, jak tento pojem definovat. Ve své práci jsem na něj pohlížela stejným způsobem jako František Daneš. Jeho kritérii pro hodnocení kultivovanosti projevu jsou: *„noremnost (prostředek je přijat jazykovým společenstvím), adekvátnost (funkčnost) a systémovost.“*¹

V závěru práce sumarizuji veškeré poznatky, ke kterým jsem dospěla. Jak na poli jazykovém, tak sociologickém.

¹ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 438

2 Norma, kodifikace jazykové normy, úzus

2.1 Norma

Jazyková norma je: „soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím pravidelně užívány a považovány za závazné.“²

Je variantní, to znamená, že můžeme užít více tvarů jednoho slova, např. děkuju/děkuji, a implicitní: „uložena v myslích českých mluvčích.“³ Pramenem pro poznání spisovné normy je úzus. „Spisovná norma zaujímá prostor mezi územ a kodifikací. Není pouhým souborem konvencionalizovaných jazykových prostředků, které umožňují a usnadňují příslušníkům daného společenství vzájemné dorozumění. Jazykové společenství užívání těchto prostředků jednak vyžaduje, jednak prostřednictvím lingvistů tyto prostředky třídí, dbá o jejich ustálenost, o posilování rysů vlastních danému jazyku (spisovná norma se vyvíjí za zásahů teoretických).“⁴ Norma je kritériem jazykové správnosti. Utvrzuje se nejen kodifikací, ale také individuálním a kolektivním územ, zejména vlivem médií. Normu mají i dialekty, ale nekodifikovanou. Další jsou komunikační normy, ty považujeme za pravidla a zásady, podle nichž volíme určité prostředky, jež shledáváme vzhledem ke kontextu za vhodné. Zvolením těchto prostředků, které mohou být jazykové i nejazykové, intuitivně rozhodujeme o tom, zda zachováme, nebo porušíme spisovnou normu.

2.2 Kodifikace jazykové normy

Kodifikace je zachycení a uzákonění normy. Činí ji závaznou. Zachycuje ji v lexikálních, gramatických, pravopisných a výslovnostních pravidlech. „Jako klíčové rysy kodifikace můžeme označit především explicitnost, závaznost a funkčnost.“⁵ Kodifikace se na rozdíl od normy vztahuje pouze ke spisovným útvarům. Je statická, proto bývá oproti normě, která se neustále vyvíjí, zastaralá.

² KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 288

³ Tamtéž, s. 289

⁴ NEBESKÁ, I. *Jazyk, norma, spisovnost*, s. 29

⁵ Tamtéž, s. 37

Pokud např. respektuje užívání dublet, přibližuje se stávající normě. Žádoucí je, aby kodifikace vývoj spisovné normy předjímala.

2.3 Úzus

Úzus je: „soubor jazykových prostředků, které jsou ve vžitě podobě užívány jazykovým společenstvím (bez ohledu na to, zda jsou vhodné, nebo nevhodné, správné, nebo nesprávné).“⁶ Některé prostředky, které obyvatelstvo přejímá z úzu, jsou jazykovědci považovány za akceptovatelné, a to i přesto, že jsou utvořeny nesystémově.

Příkladem je nesystémové slovo „šlehačka“⁷. Lingvisty bylo nejprve odmítáno, jelikož vzniklo příponou -čka, kterou se od sloves tvoří pojmenování přístrojů, nikoli produktů činnosti. Slovo se natolik vžilo, že se stalo spisovným. „Ve vztahu mezi normou a územ je stálé napětí. V zásadě jde o napětí mezi tím, jaké jazykové prostředky společnost pravidelně užívá a považuje za obvyklé, a tím, jaké by (podle názoru jazykovědců) užívat měla. Distinktivním rysem odlišujícím normu od úzu je její (vyšší) závaznost. Zdrojem napětí mezi oběma pojmy je proto především míra závaznosti úzu.“⁸

⁶ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s., s. 516

⁷ Tamtéž, s. 516

⁸ NEBESKÁ, I. *Norma, jazyk, spisovnost*, s. 35

3 Český národní jazyk

Podle Encyklopedického slovníku češtiny jsou to: „*všechny regionální, sociální a funkční podoby jazyka, jež slouží příslušníkům národa k pokrytí komunikačních potřeb, a to v pohledu synchronním i diachronním; zvláštní postavení mezi nimi má spisovný jazyk, jenž má mj. i funkci národně reprezentativní.*“⁹

Na národní jazyk lze nazírat z několika hledisek, např. komunikačního, stylistického či sociolingvistického. Tento celek tvoří jazykové struktury s jednou nebo více funkcemi. Funkcí jazykového útvaru se v tomto případě rozumí: „*sepětí významu a formy při dosahování komunikačního cíle, dialekt je z tohoto hlediska monofunkční, zatímco spisovný jazyk výrazně polyfunkční.*“¹⁰ Tyto variety jazyka existují ve vztahu k jiným varietám. Hranice těchto útvarů nejsou ostré. Každý z nich je jen relativně autonomní. Existují i nestrukturní útvary jazyka. Mezi ně řadíme slang, profesní mluvu a argot. Národní jazyk tvoří různě stabilizované strukturované útvary. Ty jsou v dichotomickém vztahu spisovnost – nespisovnost.

V dnešní době rozsáhlejších komunikačních potřeb je rozvrstvení národního jazyka složitější. „*V soukromé a poloveřejné mluvené komunikaci se uplatňují i nestrukturní útvary, jednotlivé slangy.*“¹¹ Dříve se jednalo hlavně o výrazný rozdíl mezi spisovným jazykem a nářečími. Model stratifikace národního jazyka má v jednotlivých regionech konkretizaci. Zatímco v Čechách je to opozice spisovného jazyka a obecné češtiny, ve Slezsku se jedná o vztahy mezi spisovným jazykem, interdialektem a dialektem.

Model stratifikace národního jazyka je hierarchický. Nejvýš stojí spisovná čeština, jež má nejprestižnější postavení. Je kodifikovaná a užívá se při sledování vyšších komunikačních cílů. Nejnižší prestiž mají dialekty, které se užívají v běžné komunikaci. Mezi tím stojí interdialekty.

⁹ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 192

¹⁰ Tamtéž, s. 193

¹¹ Tamtéž, s. 193

Od 80. let 20. století je intenzivním předmětem studia tzv. běžná mluva – „funkčně vymezená podoba národního jazyka, jejíž strukturní náplň může být různá, často i smíšená, a to v závislosti na konkrétních okolnostech vzniku a percepce komunikátu.“¹² Slouží k běžné každodenní komunikaci.

¹² KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 193

4 Spisovný a nespisovný jazyk

4.1 Spisovnost

Iva Nebeská ve své práci *Jazyk, norma, spisovnost* tvrdí, že pojem spisovnost byl ve své době považován za tak jasný, že ho nebylo třeba přesně definovat. „*Můžeme říci, že samozřejmost spisovnosti vyplývala z jednoho ze základních postulátů teorie: na rozdíl od puristických přístupů není spisovná norma v pojetí Pražské školy nic umělého, odvozuje se od spisovného úzu, tedy od jazykových prostředků, které užívají dobří autoři, vzdělání a kultivovaní čeští mluvčí.*“¹³

Spisovná čeština se užívá především v psané formě a ve veřejných a oficiálních mluvených projevech. Plní národně reprezentační funkci. Je kodifikovaná gramaticky, lexikálně, pravopisně a foneticky. Je nehomogenní: „*bohatě stylově, funkčně i regionálně rozvrstvena.*“¹⁴ Do spisovné češtiny patří prostředky stylově neutrální, knižní a hovorové. Můžeme do ní zařadit i přechodníky, archaismy, historismy či neologismy. Spisovná čeština se neustále vyvíjí, např. užívání *mohu* začíná ustupovat, považujeme jej spíše za knižní výraz, dnes je nahrazen neutrálním prostředkem *můžu*.

4.2 Hovorová čeština

Na pomezí spisovnosti a nespisovnosti existuje mnoho prostředků, např. expresivní slova (*miminko*), neologismy (*tunelář*) či různé slovoslovné a tvaroslovné varianty (*Pražák*). Problematická je mluvená forma spisovného jazyka. Bohuslav Havránek zavedl termín *hovorová čeština*.

„*Je to funkční vrstva spisovného jazyka. Od ostatních jeho vrstev se liší strukturně v jistých úsecích sémantické výstavky slovní i syntaktické. Tato její výstavba se vyznačuje značnou pohyblivostí jazykového znaku, který předpokládá bezprostřední, ale proměnlivý vztah k věcné situaci, totiž to, že se přizpůsobuje*

¹³ NEBESKÁ, I. *Jazyk, norma, spisovnost*, s. 93

¹⁴ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 91

situaci (např. v hovoru zaměřeném na situaci) nebo kontextu, eventuálně několikerému, alespoň dvojímu, významově protikladnému nebo se vzájemně doplňujícím.¹⁵ Během let byla hovorová čeština chápána různě, např. jako „mluvená forma spisovné češtiny, zbavená prvků knižních a nespisovných.“¹⁶ Jan Chloupek ji definuje jako: „soubor výrazových prostředků příslušící hovorovému stylu spisovné češtiny, založený na současné normě spisovné češtiny.“¹⁷ Dnes se pojmu užívá nejednotně.

4.3 Mluvený projev

Spisovná čeština se v rámci mluveného projevu omezuje na komunikační situace, hlavně na oficiální a veřejné. V běžném hovoru mluví většinou mísí prvky spisovné a nespisovné. Je to i z toho důvodu, že spisovné češtině chybí některé neutrální prostředky, které by nahradily dnes již knižní výrazy. Zvláště proto se v běžném hovoru hojně vyskytuje obecná čeština.

Nebeská tvrdí, že: „běžným rysem mluvených projevů je přecházení mezi spisovnými a nespisovnými prostředky v rámci jedné promluvy, věty, dokonce i slova; v takovém případě se se spisovnými prostředky lexikálními (např. termíny) obvykle kombinují nespisovné prostředky gramatické (zpravidla nikoli naopak). Některé pravidelnosti lze vysledovat i v kombinacích spisovných a nespisovných prostředků gramatických.“¹⁸ Spisovná čeština nemůže plnit všechny funkce, což je dáno jejím charakterem, např. nedostatek neutrálních výrazů pro ty, které jsou v dnešní době považovány za knižní. V běžném hovoru si tedy spisovná čeština drží slabší pozici.

4.4 Nespisovnost

Do nespisovného jazyka řadíme zbylé strukturní útvary, a to dialekty a interdialekty, a nestrukturní útvary, a to slang a jeho typy. Tyto variety nejsou

¹⁵ HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*, s. 66

¹⁶ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 91

¹⁷ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*, s. 11-12

¹⁸ NEBESKÁ, I. *Jazyk, norma, spisovnost*, s. 99

kodifikované. Vyskytují se pouze v úzu. Některé z nich mohou přejít v normu, např. nářeční norma.

V současné češtině existují čtyři interdialekty (obecná čeština, obecná hanáčtina, obecná moravská slovenština a obecná laština). Nejrozšířenější je obecná čeština. Jan Chloupek v *Dichotomii spisovnosti a nespisovnosti* definuje interdialekt takto: „*nestabilizovaný útvar národního jazyka představující nejvyšší vývojové stádium tradičních teritoriálních dialektů – zbavených už výlučných lokálních znaků a naopak obsahujících inovace už podle nových vývojových zákonitostí národního jazyka.*“¹⁹ Interdialekty, zejména na Moravě a ve Slezsku, představují středobod městské mluvy. Často se inovují podle současných vývojových tendencí národního jazyka.

4.5 Dialekt

Dialekt neboli nářečí je dalším ze strukturních útvarů jazyka. Je geograficky vymezený. Je omezený na mluvenou, neveřejnou komunikaci. Tvoří protipól ke spisovné češtině. Jaromír Bělič rozdělil nářečí na „*česká v užším smyslu, středomoravská (hanácká), východomoravská (moravskoslovenská), slezská (lašská) a polsko-českého smíšeného pruhu.*“²⁰ Ty mají ještě své podskupiny. Celkem existuje na území České republiky asi čtyřicet lokálních dialektů.

¹⁹ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*, s. 11

²⁰ BĚLIČ, J. *Přehled nářečí českého jazyka*, s. 96-97

4.5.1 Severovýchodočeská nářeční podskupina

Okres Jablonec nad Nisou územně spadá do severovýchodočeské nářeční podskupiny, konkrétně do jejího okrajového typu: Podještědského a podkrkonošského.

Město Jablonec nad Nisou bylo téměř po celou svou historii tvořeno převážně německým obyvatelstvem. Zde i v okolí se ve větší míře vyskytovala nářečí Sudetských Němců. Změna nastala až po druhé světové válce. Po odsunu byla tato oblast dosídlena Čechy, Moravany a Slezany z celé republiky.

Mezi hlavní znaky Podještědského a podkrkonošského typu patří např.: „*výslovnost slabikotvorného r a l s průvodním polosamohláskovým vokálem ô (pôrší, vôlna), projevující se mnohdy jen zdĺoužením samohlásky, a naopak hyperkorektní výslovnost v Librci, Pavl,*“ či: „*koncovka -oj (<-ovi) v dat., lok. sg.žŽiv. Mask. (k tátoj).*“²¹

4.6 Slang

Mezi nestrukturní útvary jazyka patří tzv. sociolekt neboli slang. Podle Encyklopedického slovníku češtiny je to: „*svěbytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném, nejčastěji v polooficiálním a neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo sférou zájmů a sloužící jednak ke specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře.*“²²

Můžeme rozlišovat vyšší a nižší slang. Např. právnícký či lékařský bude tíhnout spíše ke spisovnosti, naopak slang určité subkultury mládeže se bude vyznačovat substandardními výrazy z obecné češtiny.

²¹ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 396

²² Tamtéž, s. 405

5 Obecná čeština

Jedná se o strukturní útvar českého národního jazyka, jenž vznikl nivelizací nářečí na území Čech. Je tedy geograficky omezený. Ve starší lingvistice se objevuje pojem „*obecný jazyk, tj. jazyk nikoli spisovný, ale ani úzce lokální nářečí, jazyk projevů praktického denního sdělování, ústních a soukromých*“, ²³ k němuž je obecná čeština synonymem.

Obecná čeština je nejvýznamnější interdialekt neboli nadnářečí na území České republiky. Má větší geografickou rozlohu než všechny ostatní interdialekty.

Již v roce 1924 na ni upozornil Bohuslav Havránek: „*obecným jazykem rozumí interdialekt z nářečí vyrůstající podobu národního jazyka spojující větší území*.“ ²⁴ K jejímu rozšíření dochází po roce 1945, kdy se některé nivelizované prostředky českých nářečí dostávají za své hranice, pronikají do mluvy měst. Obecná čeština se dostává i do sféry veřejných projevů. Vliv na to mohlo mít i promísení sociálních vrstev. Obecná čeština se tak stala méně sociálně příznakovou, než bývala předtím.

K dalšímu zvýšenému zájmu o tento strukturní útvar dochází v 60. letech zvláště kvůli diskuzi, která byla vedena v periodiku Slovo a slovesnost. Díky postupnému sbližování spisovného jazyka a substandardu obecné češtiny jsou kodifikovány jako dublety některé hláskové varianty výrazů či tvaroslovné prostředky, např.: „*ulítnout vedle staršího, dnes knižního ulétnout*.“ ²⁵ Naopak ustupují některé výrazné prvky tohoto interdialektu, např.: „*ou- na počátku slov, nekoncové -ej-, u mnoha slov i protetické v-*.“ ²⁶ Na základě toho se obecná čeština z pozice nestandardní formy češtiny dostává do postavení jejího nižšího standardu. Užívá se i v mluvených projevech mimo soukromou sféru. Tím se velmi oslabuje její sociální příznak. Je užívána v médiích. Zvláště při kontaktu s divákem, proto ji nejeden občan může považovat za mluvní vzor.

²³ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 81

²⁴ Tamtéž, s. 81

²⁵ Tamtéž, s. 81

²⁶ Tamtéž, s. 81

Nově se o ní mluví jako o tzv. „*druhém standardu, tj. druhé celonárodní funkčně takřka neomezené jazykové normě fungující vedle prvního standardu, spisovné češtiny*“.“²⁷

Toto pojetí je sice přijímáno částí pražských lingvistů, zejména Petrem Sgallem, a zahraničními bohemisty, ale zcela neodpovídá jazykové situaci na Moravě a ve Slezsku, tam je obecná čeština vnímána jako cizí prvek. Přechod mezi spisovnou podobou jazyka a obecnou češtinou je plynulý. V různých projevech dochází ke střídání případně k míšení obou kódů.

Obecná čeština se vztahuje ke všem jazykovým rovinám. V případě syntaktické roviny jsou její rysy dány: „*mluvností, expresivností a spontánností komunikátu*“.“²⁸ Jedná se tedy o „*spontánně mluvený projev*“.“²⁹ V lexikální rovině je označení obecná čeština užíváno ve výkladových slovnících pro výrazy, které nejsou plně spisovné, ale jsou např. obecně užívané v běžném mluveném projevu. Nicméně charakterizace těchto výrazů se může lišit. Hranice mezi spisovností a nespisovností je plynulá, dále zaleží i na uživatelském povědomí. To platí zejména v rámci univerbizace. Nejvýrazněji se tento interdialekt projevuje na rovině fonetické a morfologické.

Nejfrekventovanější znaky obecné češtiny ve tvarosloví jsou např.: „*[i]* (psané obv. ý) na místě staršího é (malý město, špinavý ruce; lítat, plínka), -ej- na místě spis. [i] psaného obvykle ý (novej kabát, takovej hračkám, dotejkat se, ubejvat, sejrová)“.“³⁰ Pokud se -í- vyskytuje v kořenech slov, je dnes považováno za neutrální spisovnou dubletu ke knižnějšímu -é-, např.: plamének. Oproti tomu -ej- je pouze rys češtiny obecné. Dalším výrazným prvkem je unifikace koncovek instrumentálu plurálu zakončením -ma. Např. s dětma, koňma, ženama. Většina unifikačních tendencí se stává spisovnými (hovorovými), např. sbližování konjugačních typů slovesných tříd (např. děkuju, píšu.)

²⁷ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 81

²⁸ Tamtéž, s. 82

²⁹ Tamtéž, s. 82

³⁰ Tamtéž, s. 82

Posledním výrazným rysem morfologické roviny je tzv. „*zánik vyjadřování všech rodových rozdílů v plurálu adjektiv*“.³¹ Často se můžeme setkat s těmito slovními spojeními: hezký holky, hezký kluci, hezký koťata. Jen málokdo to v běžném hovoru rozlišuje.

Nejčastějšími rysy obecné češtiny, v rámci fonetické roviny, je zjednodušování souhláskových skupin, např. když [diš]; krácení vokálů uprostřed slov, např. [neumim]; vypouštění *j*, např. jméno [méno] či zánik slabičného *-l* v příčestích (mohl [moch]) a protetické *-v* (okno [vokno]).

5.1 Obecná čeština a její užívání

Čeština bez příkras – toto označení našeho jazyka zavedl Petr Sgall, známý zastánce obecné češtiny jako „*základní podoby naší mateřštiny*“.³² Poukazuje na to, že již ve třicátých letech se Pražský lingvistický kroužek začal zabývat funkční stratifikací národního jazyka. Je spisovný jazyk natolik funkční, aby pokryl veškerou vyjadřovací potřebu obyvatelstva? V každé situaci?

V běžném hovoru by měl každý mluvčí sám posoudit, jestli je vhodné užití striktně spisovného jazyka nebo obecné češtiny. Proto dochází v mnoha případech ke střídání těchto dvou kódů. Pokud by do spisovného projevu pronikl některý výrazný jev obecné češtiny, nemohli bychom už tuto promluvu považovat za spisovnou. Ale některé méně výrazné prvky se velmi často objevují v těchto projevech nebo už do nich pronikly a staly se hovorovými.

Za centrum obecné češtiny byla vždy považována Praha. V dnešní době je obecná čeština rozšířená po celých Čechách.

Většina studií o obecné češtině pochází z řad zahraničních lingvistů. Sgall hájí tento útvar, jelikož např. tvrdí, že spisovná čeština nemá své rodilé mluvčí. Málokdo, v dnešní době, mluví již od malička na své dítě striktně spisovně.

³¹ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 82

³² HRONEK, J., SGALL, P. *Čeština bez příkras*, s. 12

Dalším jeho poznatkem je, že málokterý zahraniční student, který se naučí spisovné češtině, okamžitě rozumí obecné, s níž se setká ve valné většině případů.

V dnešní době obecnou češtinu přirozeně přejímáme jako běžný typ promluvy a spisovnou řeč se musíme učit. Toto tvrzení platí pro oblast Čech. Můžeme zde mluvit o tzv. diglosii. Ta ale není na našem území zcela jednoznačná, nicméně postavení spisovné a obecné češtiny je jí podobné. V Encyklopedickém slovníku je definována takto: „*stabilní jazyková situace, v níž zásadě všichni mluvčí téhož jazykového společenství užívají dvě variety jazyka – jedna bývá sociálně hodnocena jako vyšší (V) a ta se nepoužívá v běžné komunikaci, druhá má nižší prestiž (N) a ta je mateřským jazykem mluvčích.*“³³

Dalším zajímavým poznatkem o obecné češtině je studie Marie Krčmové *Termín obecná čeština a různost jeho chápání*, která vyšla ve sborníku *Čeština – univerzália a specifika 2*. Krčmová rozlišuje tři typy obecné češtiny: obecná čeština I., II. a III.

Obecná čeština I. je dle Krčmové běžná mluva, běžná denní soukromá komunikace. Připomíná, že vhodnějším by pro ni bylo označení *český interdialekt*³⁴.

Obecná čeština II. je mluva nesoukromá. Ta má velký sociální a územní dosah. Pokud je zprostředkovaná médii, může sloužit jako vzor mluvy pro všechny oblasti České republiky. Např. moderátoři by měli být schopni rozlišit běžnou mluvu od veřejné, ale v určitých situacích jim není přikázáno, aby striktně užívali kodifikované knižní jevy. Ty mohou nahradit vhodnějšími výrazy, které mají šanci přejít do běžné mluvy obyvatel.

Poslední z nich je obecná čeština III. nebo také *stylizovaná obecná čeština*.³⁵ Jedná se o jazyk literárních děl, do nichž začala pronikat už na konci 19. století. Do té doby byla díla psaná spisovnou češtinou. Autoři záměně začali do

³³ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 113

³⁴ KRČMOVÁ, M. Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In. *Čeština – univerzália a specifika 2*, s. 67

³⁵ Tamtéž, s. 70

svých děl vkládat prvky tohoto jazykové útvaru, ať už z důvodu ozvláštnění textu nebo vyjádření charakteru postavy. K rozmachu dochází v 60. a 70. letech.

Obecná čeština byla dříve chápána jako „*přibližování k běžnému úzu*“, ³⁶ reakce proti jazykovému purismu a někdy až knižní spisovné češtině. Krčmová tvrdí, že v dnešní době by se měl tento strukturní jazykový útvar pečlivě rozlišovat. Obecná čeština v sobě skrývá mnoho poloh, které mají svá specifika, proto je nemůžeme jednotně shrnout.

³⁶ KRČMOVÁ, M. Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In. *Čeština – univerzálie a specifika 2*, s. 73

6 Komunikační situace

„...má valná většina našich promluv povýtce smíšený ráz – sotva bývají ryze spisovné, ryze nářeční, ryze obecně české.“³⁷

Komunikační akt samotný probíhá vždy za určité situace, na určitém místě, za určitého času a v jisté společenské sféře. Komunikační situaci tvoří počet účastníků a jejich sociální, vzdělanostní a věkové složení. Dále také jejich vztahy, prostředí a čas, ve kterém se komunikační situace odehrává. Mezi komunikanty se pak konstituují proměnlivé hierarchické vztahy. Tato situace může být chápána v různé šíři. Můžeme ji rozdělit na masovou či interpersonální. Dále ji rozlišujeme např. na veřejnou – neveřejnou či oficiální – neoficiální. Důležitý je kontext nebo i to, zda se jedná o psaný či mluvený projev. Psaný si můžeme připravit, využít rozsáhlejší slovní zásobu či vytvářet složitá souvětí. V neposlední řadě záleží také na adresátovi.

Komunikační situace nejsou vždy jen oficiální či veřejné. Často dochází ke kombinování. Setkáváme se ve velké míře také s polooficiálními či poloveřejnými projevy. Každý typ situace představuje určitý vyjadřovací standard. Ale i ve spisovném oficiálním a veřejném projevu prezidenta republiky se může vyskytnout nespisovný výraz, např. pro ozvláštnění.

Významným faktorem komunikační situace je připravenost a nepřipravenost. Mluvčí je schopen přesně splnit požadavky oficiální situace, např. v psané podobě, jelikož si může text připravit a vyvarovat se chyb.

Každý občan by měl zvážit závažnost komunikační situace a na základě toho zvolit vhodné prostředky pro vyjadřování.

³⁷ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*, s. 9

7 Výzkum č. 1 – Městské informační centrum v Jablonci nad Nisou

- nahráno celkem deset kratších záznamů

7.1 Záznam č. 1

- informátor (A) a informátor (B) se vzájemně se neznají

INFORMÁTOR (A)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	35-40
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	pracovnice Městského informačního centra v Jablonci nad Nisou
VZHLED	upravená, oblečená do nevýrazných barev, spíše tmavších, celkovým vzhledem nijak nevyčnívá
VYSTUPOVÁNÍ	příjemné, zdvořilé

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	tichý, méně výrazný, příjemný
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální bez expresivních výrazů; <i>výjimka: při setkání s osobou, kterou zná, užívá expresiva</i>
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	smíšený (mísí se v něm prvky spisovné a nespisovné češtiny)
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	řeka Nisa je v projevech mnoha lidí vyslovována po konsonantu <i>n</i> tvrdě, tedy [nisa]

INFORMÁTOR (B)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	30-35
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	žena na mateřské dovolené (<i>přišla v doprovodu dvou malých dětí a muže</i>)
VZHLED	působila unaveně a vyčerpaně; oblečena do nevýrazných barev
VYSTUPOVÁNÍ	chovala se zdvořile; předpokládám, že se jednalo o turistku: <i>zajímala se o bližší informace ohledně památek v blízkém okolí, poštovní známky a pohledy</i>

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	velmi tichý, nevýrazný
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální, špatná artikulace
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	nespisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 1

- ❖ informátor (A): [*Dobrý den, máte přání?*]
- ❖ informátor (B): [*Dobrý den, jedny turistický známky.*]
- ❖ informátor (A): [*Máme buďto Jablonec nad Nysou nebo Scheyballovu stezku.*]
- ❖ informátor (B): [*To Jablonec nad Nysou. Zeptám se vás. Špičák má **ňákou** svoji známku, nebo nemá?*]
- ❖ informátor (A): [*Špičák má svoji známku, ale neumím říct jakou. Budete chtít ještě pohled Jablonce?*]
- ❖ informátor (B): [*Třeba **jo.***]
- ❖ informátor (B): [*Děkuju vám moc.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) finální sufix u adjektiva *turistický* známky – užití -ý na místě spisovného -é (*turistické* známky)
- 2) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmena *nějakou* – *ňákou*
- 3) krácení vokálu „i“ uprostřed slova – *neumim*

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) výraz souhlasu *ano* nahrazen jeho hovorovým ekvivalentem *jo*, dle Slovníku spisovného jazyka, svazek I. a Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost
- 2) finální sufix rodový ve slově *děkuji*, místo -i užito hovorové -u *děkuju*; jedná se sblížování konjugačních typů v rámci první slovesné třídy, tyto unifikační tendence se postupně stávají hovorově spisovnými

Dialekt (nespisovný)

- 1) v rámci mluveného projevu se v této oblasti setkáváme s rozdílnou výslovností slova *Nisa*; za spisovné je považováno užití konsonantu *ň*, tedy [ňisa], ale v mnoha případech se užívá tvrdý konsonant *n*, tedy [nisa]; informátor (A), obyvatelka Jablonec nad Nisou, použila tento výraz, informátor (B), předpokládaná turistka, tento výraz přijala, protože ho považovala za správný

7.2 Záznam č. 2

- informátor (A) a informátor (C) se vzájemně se neznají

INFORMÁTOR (C)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	55-65
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	výuční list
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	důchod
VZHLED	působila velmi výrazně, ale ne v kladném slova smyslu; její celkový zjev byl nevkusný
VYSTUPOVÁNÍ	byla velmi hlučná, do Městského informačního centra chodí často pro letáky a Jablonecký měsíčník

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	hlučný
VYJADŘOVÁNÍ	používala expresiva; těžkopádné vyjadřování, nedbalá výslovnost a nesprávná syntax, apoziopce
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	nepisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	ANO

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 2

- ❖ informátor (C): [*Můžu si vzít **tadyhlenten** měsíčník?*]
- ❖ informátor (A): [*Ano, prosím.*]
- ❖ informátor (C): [***Von** pan Zikl vydal **ňákou** novou knížku, ne?*]
- ❖ informátor (A): [*Jen kalendář, o knížce nevím.*]
- ❖ informátor (C): [*Já vím, že sem si tady **vod** něj jednou kupovala už. A já
sem to našla, že by měl zase vyjít. No tak se zeptám jinde.*]
- ❖ informátor (A): [*No nevím o tom, myslím, že **bysme** tady o tom věděli.*]

- ❖ informátor (C): [**Prej jo, prej jo.**]
- ❖ informátor (A): [*V tuto chvíli vám neumím říct.*]
- ❖ informátor (C): [*Tak děkuju, nashledanou.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmena *nějakou – ňákou*
- 2) krácení vokálu *i* uprostřed slov – *prosim, nevím*
- 3) užití nespisovného tvaru kondicionálu *bychom – bysme*; v dnešní době je považován výraz „bychom“ některými jazykovědci, např. Alexandrem Stichem za knižní, ale neexistuje žádný neutrální výraz spisovný, kterým bychom ho mohli nahradit, jedná se o nekodifikovaný výraz, který je užíván v běžném hovoru, ale proniká i do veřejných projevů
- 4) užití nespisovného finálního sufixu *-ej* místo *-ý* ve slově *prý – prej*
- 5) užívá tzv. protetické *v* u základů slov začínajících *–o* (*on, od – von a vod*) (dialekt)

Nespisovný projev všeobecně

- 1) Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost Akademie věd obsahuje výraz: *tadyhleten*, ten vychází ze zájmenného příslovce *tadyhle* a demonstrativního zájmena *ten*; informátor (C) užil epentezi; vložením hlásky *n* změnil kodifikovanou podobu slova na nespisovnou: *tadyhlenten*; Slovník spisovného jazyka českého, svazek III., uvádí pouze výraz *tadyhle*

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) výraz souhlasu *ano* nahrazen jeho hovorovým ekvivalentem *jo*, vyskytuje se ve Slovníku spisovného jazyka, svazek I. a ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost
- 2) finální sufix rodový ve slově *děkuji*, místo *-i* užito hovorové *-u* *děkuju*; jedná se sbližování konjugačních typů v rámci první slovesné třídy, tyto unifikační tendence se postupně stávají hovorově spisovnými

7.3 Záznam č. 3

- informátor (A) a informátor (D) se vzájemně se neznají

INFORMÁTOR (D)

POPIS

POHLAVÍ	Žena
VĚK	70-80
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	výuční list
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	důchod
VZHLED	starší osoba, bílé vlasy
VYSTUPOVÁNÍ	ze začátku působila bázlivě, později se začala projevovat velmi hrubě a chovala se nezdvořile, po příchodu nepozdravila, při odchodu také; dostala se do konfrontace s pracovníci

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	tichý
VYJADŘOVÁNÍ	užívala expresiv; nesrozumitelné, hrubé
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	nespisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 3

- ❖ informátor (D): [*Já si tady vezmu jenom **ňákej** leták a **ňáký** divadlo*]
- ❖ informátor (A): [*Ano, tady si můžete vybrat.*]
- ❖ informátor (D): [*Vím. Nejsem **blbá**.*]
- ❖ informátor (A): [*To nikdo neříká. Jen jsem chtěla poradit. Je to má práce.*]
- ❖ informátor (D): [*To mě nezajímá. Nic po vás nechci, **proboha**.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmen *nějaký* a *nějaké* – *ňákej* a *ňáký*
- 2) krácení vokálu *i* uprostřed slova *vim*

Expresiva (nespisovné)

„Lexikální výrazový prostředek vyjadřující citový, hodnotící a volní vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti.“³⁸

„V rámci lexikálních expresiv se na základě různých kritérií zpravidla rozlišují: vulgarismy, depreciativa – slova hanlivá, znevažující (*cuchta*) ...“³⁹

- 1) informátor (D) použil depreciativum *blbá*; v poslední větě zdůraznil své rozhořčení částicí *proboha*

7.4 Záznam č. 4

- informátor (A) a informátor (E) se vzájemně neznají

INFORMÁTOR (E)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	35-40
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	žena je původem z východní Evropy
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	zaměstnankyně čokoládovny v Jablonci nad Nisou (v rozhovoru se o tom zmínila)
VZHLED	nevýrazný, tmavé vlasy, sportovní oblečení
VYSTUPOVÁNÍ	špatné vyjadřování, zdvořilá

³⁸ KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 131

³⁹ Tamtéž, s. 132

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	středně silný
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	nespisovný; užívala nesprávnou syntax, což je vzhledem k jejímu původu očekávatelné
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný; předpokládám, že v České republice již několik let přebývá a že přejala mluvu běžnou pro skupinu lidí, ve které se pohybuje; snažila se o pečlivou výslovnost
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 4

- ❖ informátor (A): [*Dobrý den, máte přání?*]
- ❖ informátor (E): [*Prosím vás, já bych **ňákou** mapu s ulicema.*]
- ❖ informátor (A): [*Pokud vám stačí takhle malý plánek centra.*]
- ❖ informátor (E): [*Já se potřebuju dostat támhle od fotbalovýho hřiště, jak bydlíme, do čokoládovny, aby tam byly ty ulice.*]
- ❖ informátor (A): [*Podívejte, tadyhle je Pražská. Půjdete stále nahoru. Vidíte? Jinak si potom můžete koupit mapu města za šedesát korun.*]
- ❖ informátor (E): [*Aha, tady je ta přehrada. Tam to známe. To je všechno. Díky.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmena *nějakou* – *ňákou*
- 2) užití nespisovného tvaru u adjektiva *fotbalovýho* hřiště, spisovné -é nahrazeno nespisovným -ý
- 3) unifikace koncovek instrumentálu plurálu zakončením -ma (*ulicema*)

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) finální sufix rodový ve slově *potřebuji*, místo -i užito hovorové -u *potřebuju*; jedná se sbližování konjugačních typů v rámci první slovesné třídy, tyto unifikační tendence se postupně stávají hovorově spisovnými

7.5 Záznam č. 5:

- informátor (A) a informátor (F) se vzájemně se znají

INFORMÁTOR (F)

POPIS

POHLAVÍ	muž
VĚK	20-25
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	zaměstnanec kulturního oddělení na městském úřadě v Jablonci nad Nisou (v rozhovoru se o tom několikrát zmínil)
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	střední škola s maturitou
VZHLED	upravený
VYSTUPOVÁNÍ	energické, příjemné, žoviální

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	výrazný, příjemný
VYJADŘOVÁNÍ	užívá expresiv (deminutiv neboli zdrobnělin); familiární (tento způsob vyjadřování řadím mezi expresivní)
PROJEV SPISOVNÝ/NESISOVNÝ	nespisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 5

- ❖ informátor (F): [**Dobřej**, můžu si vzít měsíčník?]
- ❖ informátor (A): [Určitě. **Vemte** si.]
- ❖ informátor (F): [Nemáte ještě jeden někde? Děkuju. Ještě mám dotaz, **kolegyňko**.]
- ❖ informátor (A): [Ptejte se.]
- ❖ informátor (F): [No, vy ste nějak v akci jablonecký partnerství? Nevím přesně.]
- ❖ informátor (A): [Ten projekt skončil.]
- ❖ informátor (F): [Tak to nebude tohle. Tohle nám akorát dneska přišlo.]
- ❖ informátor (A): [To bohužel nevím. Pokud je to něco nového, tak to nemáme.]
- ❖ informátor (F): [Já se ještě zkusím podívat. **Prej** se na tom podílí **strašně** moc organizací **ňákejch**. Je to něco jako jablonecký partnerství, ale ten leták tady nikde není, jenom v poště. Možná to ještě nevyšlo. Dneska mi to přišlo poštou. **Bordel** v tom je.]
- ❖ informátor (A): [Nemohl byste nám ho poslat?]
- ❖ informátor (F): [Jo, **moh**. Podílí se na tom i Jablíčko.]
- ❖ informátor (A): [Dobře, díky. Adresu na mě máte.]
- ❖ informátor (F): [**Jasně**, mějte se.]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) stahování neboli kontrakce tvaru slovesa *vezměte si* – *vemte si*
- 2) zánik slabičného *l* v příčestí – *mohl* – *moh*
- 3) krácení vokálu *-i* uprostřed slov *nevím* a *zkusím*
- 4) užití nespisovného finálního sufixu *u* adjektiva *jablonecký partnerství*, místo spisovného *-é*, užito nespisovné *-ý* -> *jablonecké partnerství*
- 5) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmena „nějakých“ – [ňákejch]
- 6) užití finálního sufixu *-ej* místo *-ý* ve slově „prý“ – „prej“

Expresiva (nespisovné)

- 1) *dobrej* – součást kolokace „dobrý den“, nevhodné pro oficiální komunikační situaci
- 2) deminutivum od slova *kolegyně* – *kolegyňka*
- 3) adverbium míry *strašně* pro vyjádření kvantity: *strašně moc*
- 4) *bordel* je v kontextu promluvy vulgarismus
- 5) vyjádření souhlasu pomocí výrazu: *jasně* - > domnívám se, že se jedná o familiární výraz, jehož užití v je, v rámci této komunikační situace, nevhodné

7.6 Záznam č. 6

- informátor (A) a informátor (G) se vzájemně se znají

INFORMÁTOR (G)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	35-40
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	sekretářka místostarosty Jablonce nad Nisou (<i>s informátorem (A) se velmi dobře znají, přesto si vykají</i>)
VZHLED	sportovní typ
VYSTUPOVÁNÍ	stručné, přímé, zdvořilé

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	výrazný, jasný
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	smíšený
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 6

- ❖ informátor (G): [*Dobry den, potrebuju pro mistostarostu pet deštniku.*]
- ❖ informátora (A): [*Jaké barvy?*]
- ❖ informátor (G): [*To je jedno. Něco doneste. Ať se nezdržujeme.*]
- ❖ informátor (A): [*Dobře.*]
- ❖ informátor (G): [*Ještě **ňáký** flakónky, **ňáký** obrázky, třeba perokresbu.*]
- ❖ informátor (A): [*Jablonce nebo Jizerských hor?*]
- ❖ informátor (G): [*To je jedno. Ještě tričko XL, všechno možný, odběratel město, platit budu kartou.*]
- ❖ informátor (A): [*Dobře.*]
- ❖ informátor (G): [*Jinak chci ještě tašky, je to na mezinárodní cyklotrialový závod.*]
- ❖ informátor (A): [*Ano, je to vše?*]
- ❖ informátor (G): [*Je, sbohem.*]
- ❖ informátor (A): [*Dobře, mějte se.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u zájmena *nějaký* – *ňáký*

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) finální sufix rodový ve slově *potřebuji*, místo -i užito hovorové -u *potřebuju*; jedná se sblížování konjugačních typů v rámci první slovesné třídy, tyto unifikační tendence se postupně stávají hovorově spisovnými

Expresiva (nespisovné)

- 1) *mějte se*: domnívám se, že se v tomto případě jedná o familiární výraz pro loučení, který není vhodný pro tento typ komunikační situace

7.7 Záznam č. 7

- informátor (A) a informátor (H) se vzájemně neznají

INFORMÁTOR (H)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	40-45
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	informátor (H) pravděpodobně nepracuje nebo má velmi nenáročné zaměstnání
VZHLED	upravená, kultivovaná, oblečená do světlých barev
VYSTUPOVÁNÍ	příjemné, kultivované, zdvořilé a distingované vystupování

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	jemný, tišší
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální, zřetelné, výborná artikulace
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	spisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 7

- ❖ informátor (H): [*Dobrý den.*]
- ❖ informátor (A): [*Dobrý den, co pak byste si přála?*]
- ❖ informátor (H): [*Mohla byste mi vysvětlit, jak se dostanu k novému Kauflandu? Jedu autem a parkuji u VZP. To parkoviště je naproti Merkur.*]
- ❖ informátor (A): [*Tak si tadyhle vezměte plánek.*]
- ❖ informátor (H): [*Pro mě bude asi jednodušší, když mi to tady vysvětlíte.*]

- ❖ informátor (A): [*Podívejte, zde na tom parkovišti stojíte. A nový Kaufland se nachází pod městským fotbalovým stadionem.*]
- ❖ informátor (H): [*Ano?*]
- ❖ informátor (A): [*Vyjedete z parkoviště a dostanete se na kruhový objezd, vyjedete prvním výjezdem, potom směr Praha, po levé straně budou světla stadionu a po pravé straně odbočíte.*]
- ❖ informátor (H): [*Dobře, už vím. Děkuji.*]
- ❖ informátor (A): [*Není zač, máte ještě nějaký dotaz?*]
- ❖ informátor (H): [*Ne, nemám. Děkuji. Přeji hezký den. Nashledanou.*]
- ❖ informátor (A): [*Nashledanou.*]

V tomto případě nedošlo k žádnému odchýlení od spisovného projevu.

7.8 Záznam č. 8

- informátor (A) a informátor (I) se vzájemně neznají

INFORMÁTOR (I)

POPIS

POHLAVÍ	muž
VĚK	35-40
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	vysokoškolské
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	zaměstnanec firmy, která se zabývá počítačovou grafikou (<i>zmínil se o tom v rozhovoru</i>)
VZHLED	nevýrazný typ, oblečen do tmavých barev
VYSTUPOVÁNÍ	působil zdrženlivě, choval se zdvořile

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	tišší
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	smíšený
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 8

- ❖ informátor (I): [*Dobrý den, já bych se chtěla zeptat, já by sem rád daroval svému kolegovi z firmy jako dárek knihu o Jablonci a Jizerských horách v angličtině.*]
- ❖ informátor (A): [*V angličtině vám mohu nabídnout tuhle modrou knihu. Stojí tři sta korun.*]
- ❖ informátor (I): [*A o Jizerských horách nic nemáte? Ve firmě děláme do počítačový grafiky, a zrovna by se hodila spíš kniha o **Jizerkách.***]
- ❖ informátor (A): [*Máme jediné o městě tuhle základní knihu. Je ve třech jazycích. O Jizerských horách máme jen jednu v jiném než českém jazyce. Je v němčině. Skoro vše cizojazyčné máme jen v němčině.*]
- ❖ informátor (I): [*On umí jenom anglicky.*]
- ❖ informátor (A): [*Tak to vám nepomohu. Máme jen tyto.*]
- ❖ informátor (I): [*Nedá se nic dělat. Podívám se jinde. Nashledanou.*]
- ❖ informátor (A): [*Nashledanou.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) užití nespisovného finálního sufixu u posesiva *svému* – *svýmu*
- 2) užití nespisovného finálního sufixu *-ý* místo *-é* v adjektivu *g* ve spojení *počítačový grafiky*

Slang (nespisovný)

- 1) užití univerbizovaného tvaru „*Jizerské hory*“ -> *Jizerky*

7.9 Záznam č. 9

- informátor (A) a informátor (J) se vzájemně neznají

INFORMÁTOR (J)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	50-55
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	výuční list
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	pracuje v hotelu Střelnice (<i>zmínila se o tom</i>)
VZHLED	neupravená, silně nalíčená
VYSTUPOVÁNÍ	neurvalé, přátelské, sebejisté; Městské informační centrum navštěvuje často a bere si vždy mnoho letáků a různých prospektů

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	hlučný
VYJADŘOVÁNÍ	užívá expresiva
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	nespisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	nekultivovaný
DIALEKT	ANO

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 9

- ❖ informátor (J): [*Vezmu si tady pár těch letáků bazénu, to je dobrý, ve čtvrtek nám přijedou lidi. Polština nebo maďarština to asi nic není. Co?*]
- ❖ informátor (A): [*Mám tady akorát polský jizerský noviny.*]

- ❖ informátor (J): [*Český máme, to nechci. Pro Maďary nemáme nic. To víte, zase sem přijedou. Na hotel, na **Střelák**. **Ňáký** závody tady **maj**. A **voní** rádi chodí do bazénu s dětma. Na výlety v okolí. To víte. Tak něco chci.*]
- ❖ informátor (A): [*To bohužel. Ale **ňáké** letáčky nám tady nechte. Zase tolik jich nemáme.*]
- ❖ informátor (J): [*Jasně. **Von** by si pak někdo nemohl něco vzít. **Voní** jsou ty děti dost náročný, víte? Pořád aby jim člověk vymýšlel **jinej** program.*]
- ❖ informátor (A): [*Chápu. Tady si **vemte** ještě třeba mapy pro ně.*]
- ❖ informátor (J): [*A jo, to **voní** budou rádi. **Minulej** rok to dostali jako dárek. Líbilo se jim to. A dejte mi ještě tohle. To je pláněk města. To určitě chci.*]
- ❖ informátor (A): [*Tady jich pár máte, všechny vám nedám. To ani nemůžu.*]
- ❖ informátor (J): [*No jo, tak já už jdu. Mám toho dost na zařizování. Mějte se dobře.*]
- ❖ informátor (A): [*Nashledanou.*]

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) užití nespisovného finálního sufixu -ý v nominální části predikátu *je dobrý* místo spisovného -é *je dobré*
- 2) užití nespisovného finálního sufixu -ý místo -é u adjektiv *polský* a *jizerský* a *český* noviny a *náročný* děti
- 3) dochází ke *stahování* neboli *kontrakci* u adjektiva *nějaký* – *ňáký*
- 4) zánik slabičného *l* v přičestí *mohl* – *moh*
- 5) *stahování* neboli *kontrakce* tvaru slovesa *vezměte si* na *vemte si*
- 6) užití finálního sufixu -ej místo -ý v adjektivech *jinej* program a *minulej* rok
- 7) unifikace koncovek instrumentálu plurálu zakončením -ma (*dětma*)

Dialekt (nespisovný)

- 1) užití tzv. protetického „v“ u základů slov začínajících -o (např. on, od) :
von a *vod*

- 2) užití místního výrazu „*Střelák*“ => objekt v Jablonci nad Nisou, kde se konají různé sportovní a společenské akce (Jablonecké střelnice)

7.10 Záznam č. 10

- informátor (A) a informátor (K) se vzájemně neznají

INFORMÁTOR (K)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	18-22
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	studentka
VZHLED	příjemné vzezření, upravená, oblečená do světlých barev
VYSTUPOVÁNÍ	kultivované, zdvořilé, distingované

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	tichý, ale velice příjemný a jemný hlas
VYJADŘOVÁNÍ	neutrální
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	spisovný
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na úryvku ze záznamu č. 10

- ❖ informátor (K): [*Dobrý den.*]
- ❖ informátor (A): [*Dobrý den, máte přání?*]
- ❖ informátor (K): [*Já bych se chtěla zeptat, jestli byste mi mohla dát nějaké propagační letáčky o našem městě v německém jazyce. Jedu se školou do Německa na takový školní projekt.*]

- ❖ informátor (A): [*V němčině máme základní leták o Jablonci. Je tam i historie města a plánek. Také zajímavosti z okolí. Nebo tu máme letáček o sakrálních památkách.*]
- ❖ informátor (K): [*Dobře, mohla byste mi dát těch letáčků deset?*]
- ❖ informátor (A): [**Jo**, mohla. Máme tu ještě úplně novou hezkou brožurku o Jizerských horách.]
- ❖ informátor (K): [*Ne, děkuji. Mně stačí jen to základní. Nashledanou.*]
- ❖ informátor (A): [*Mějte se.*]

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) výraz souhlasu *ano* nahrazen jeho hovorovým ekvivalentem *jo*, dle Slovníku spisovného jazyka, svazek I. a Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost

7.11 Nejfrekventovanější hovorové a nespisovné jevy (graf č. 1)

stahování zájmena <i>nějaký</i> na <i>ňáký</i>	10
krácení vokálů uprostřed slov	7
sbližování konjugačních typů první slovesné třídy	4
nespisovný finální sufix -ý u adjektiv	9
expresiva	8
dialekt	7
nespisovný finální sufix -ej	5
zánik slabičného <i>l</i> v přičestí	2

graf č. 1

8 Výzkum č. 2 – Jednání v České spořitelně

- informátor (1) a informátor (2) se vzájemně neznají
- pořízen jeden záznam

INFORMÁTOR (1)

POPIS

POHLAVÍ	žena
VĚK	30-35
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	střední škola s maturitou
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	pracovnice České spořitelny
VZHLED	upravená, oblečená do světlejších barev
VYSTUPOVÁNÍ	ze začátku zdvořilé a podle předpisů, později dochází k uvolnění, v závěru rozhovoru začal informátor (1) informátorovi (2) tykat

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	hlas středně silný s výrazným moravským přízvukem
VYJADŘOVÁNÍ	zpočátku neutrální, v průběhu rozhovoru začne užívat expresiv
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	smíšený (mísí se v něm prvky spisovné a nespisovné češtiny)
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	jedná se o ženu, která pochází z Moravy, okolí Brna, zde žila až do svých dvaceti let, přes deset let žije v Jablonci nad Nisou, v rozhovoru neužívala žádných moravismů ani jiných nářečních prvků

INFORMÁTOR (2)

POPIS

POHLAVÍ	muž
VĚK	18-20
PŘEDPOKLÁDANÉ VZDĚLÁNÍ	student střední školy
(PRAVDĚPODOBNÉ) ZAMĚSTNÁNÍ	student střední školy
VZHLED	tmavé vlasy, robustní, středního vzrůstu, oblečen do světlých barev
VYSTUPOVÁNÍ	zdvořilý, sebevědomý, suverénní, znalost v oboru financí

PROJEV

HLASOVÝ PROJEV	středně silný
VYJADŘOVÁNÍ	zpočátku neutrální, později přechází k familiární formě rozhovoru
PROJEV SPISOVNÝ/NESPISOVNÝ	smíšený
CELKOVÝ PROJEV (kultivovaný/nekultivovaný)	kultivovaný
DIALEKT	NE

Demonstrace spisovných a nespisovných prvků na záznamu

- ❖ informátor (2): [*Dobrý den, mám u vás běžný účet, studentský.*]
- ❖ informátor (1): [*Tak já vás poprosím o občanský průkaz.*]
- ❖ informátor (2): [*No ten nemám. Nebo datum narození, rodný číslo, jestli to stačí.*]
- ❖ informátor (1): [*Takže studentský účet a ještě stavební spoření u nás máte. No a co konkrétně by vás zajímalo?*]
- ❖ informátor (2): [*No mě by zajímalo, jak bych **moh** platit kartou po internetu do zahraničí. Jestli je potřeba mít k tomu třeba účet v eurech nebo dolarech.*]

- ❖ informátor (1): [*Nemusíte, to jen tady nemáte zaktivované.*]
- ❖ informátor (2): [*Aha.*]
- ❖ informátor (1): [*Užíváte Servis24? (internetové bankovníctví České spořitelny)*]
- ❖ informátor (2): [*Jenom pro kontrolu.*]
- ❖ informátor (1): [*A znáte teďka ty přihlašovací údaje? Já vám to **můžu** nastavit, protože vy si to můžete přes tu službu nastavovat sám.*]
- ❖ informátor (2): [*To právě většinou chtěli tu potvrzovací **esemesku**, ale jelikož mám novou sim kartu, tak to nefungovalo úplně. **Můžu** to zkusit.*]
- ❖ informátor (1): [***Počkat**, novou sim kartu?*]
- ❖ informátor (2): [*Byl na ní GS banking (další ze služeb pro klienty, kterou Česká spořitelna nabízí) a zároveň kontrola servisu.*]
- ❖ informátor (1): [*Jo takhle, tak to je jenom, že se jiné číslo změnilo. Tak se na to podíváme.*]
- ❖ informátor (2): [*Ano?*]
- ❖ informátor (1): [*Tady je telefon na autorizační **esemesky**.*]
- ❖ informátor (2): [*To je to starý číslo.*]
- ❖ informátor (1): [***No tak ho změníme.***]
- ❖ informátor (2): [*Dobře. (diktuje telefonní číslo)*]
- ❖ informátor (1): [*Tak a já se vás ještě zeptám, pane. Znáte ty přihlašovací údaje? Máte je v hlavě?*]
- ❖ informátor (2): [*To nemám.*]
- ❖ informátor (1): [*Tak já vás navedu, jak si zavést ty platby přes internet. Tady vám napíšu návod na druhou stranu papíru. Jak si tu platbu můžete sám nastavit, a hlavně já osobně doporučuju dát si tam limit pět tisíc z důvodu odcizení karty. Limit si můžete kdykoli navýšit. Je to okamžitě. **Sakra**, zvoní mi mobil. Omlouvám se.*]
- ❖ informátor (2): [*Aha. A ten GS banking něco stojí? **Můžu** ho mít?*]
- ❖ informátor (1): [*Vy máte jako student tři služby zdarma.*]
- ❖ informátor (2): [*Nevěděl jsem, jestli se to do toho počítá. Pracoval jsem jako finanční poradce a každá firma to má jinak.*]

- ❖ informátor (1): [*Ne, vy v tom máte zdarma i ten internet. Koukám, že máte ideálně nastavený účet. Tady mi to podepište. Kvůli tomu navýšení. Já nechápu, že **ti** to nikde nenastavili.*]
- ❖ informátor (2): [*Já jsem to řešil dvakrát.*]
- ❖ informátor (1): [***A jako problém, jo?***]
- ❖ informátor (2): [*Velkej.*]
- ❖ informátor (1): [***Tak já se vás, pane, zeptám.***]
- ❖ informátor (2): [*Tak se zeptejte.*]
- ❖ informátor (1): [*Vaše banka se zajímá o klienty. Jak mají nastavený účet, aby byli zabezpečeni v běžném klientském životě, na takové ty nenadálé události a tak dále. Jak máte vyřešené zajištění?*]
- ❖ informátor (2): [***Mam** pojištění a ještě si platím připojištění, **jakoby** rentu na stáří.*]
- ❖ informátor (1): [*Takže vy už máte penzijní připojištění? To jste mě dost překvapil. Takhle mladý člověk. A pojistku máte kde?*]
- ❖ informátor (2): [*Pojistku **mam** u ...*]
- ❖ informátor (1): [*To je **fakt pěkný**. To jako chválím.*]

Informátor (1) začal informátorovi (2) popisovat různé služby a výhody, které banka nabízí. Užíval naučené fráze, vyjadřoval se spisovně. Pouze se občas zadrhl.

Obecná čeština (nespisovná)

- 1) zánik slabičného „l“ v příčestí mohl – moh
- 2) krácení vokálu uprostřed slov *nemám, platím, chválím* a *mám* (2x) “ místo toho užito *nemam, platim, chválim* a *mam* (2x)
- 3) užití nespisovného finálního sufixu -ej místo -ý v adjektivu *velký* – *velkej*

Hovorová čeština (spisovná)

- 1) výraz souhlasu *ano* nahrazen jeho hovorovým ekvivalentem *jo*, dle Slovníku spisovného jazyka, svazek I. a Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost

Spisovná čeština

- 1) v 1. os. sg. užit neutrální tvar modálního slovesa *můžu*, který je, dle Spisovného slovníku jazyka českého, obvyklejší než tvar *mohu*, jenž je považován za knižní

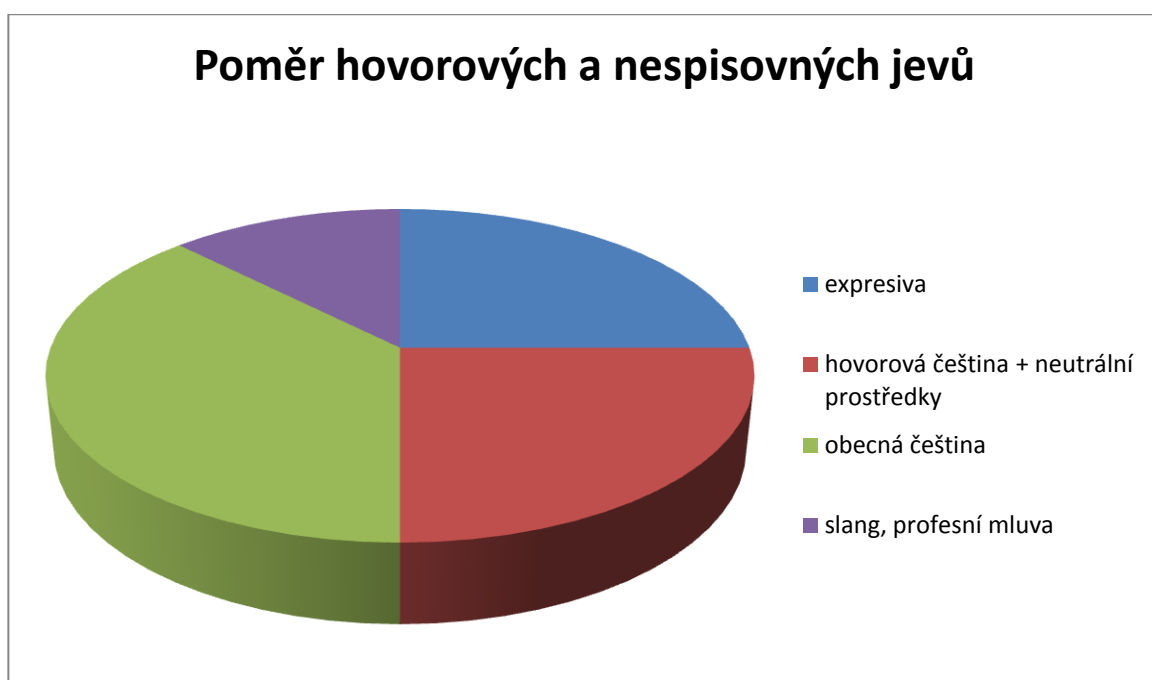
Expresiva, profesní mluva a slang (nespisovné)

- 1) pojem SMS zpráva neboli Služba krátkých textových zpráv z anglického Short message service se užívá ve zkrácené verzi esemes, jedná o slangový výraz užívaný v běžném hovoru
- 2) v případě užití *jakoby* (neplatí ve smyslu přirovnání *jako kdyby*) se jedná o tzv. parazitní výraz; tyto výrazy můžeme chápat jako slova s nulovým významem
- 3) informátor (1) přešel k familiárnější formě rozhovoru; informátor (2) potřeboval zapsat do systému nové telefonní číslo, aby mohl využívat jistých služeb, vhodnější by bylo, kdyby informátor (1) užil jinou formu vyjádření, profesionální, např.: Změním vám ho; namísto toho se vyjádřil nevhodným způsobem: *no tak ho změníme*
- 4) velmi nevhodné užití depreciativa – *sakra*
- 5) v průběhu rozhovoru přešel informátor (1) volně v **tykání** informátorovi (2), což je v oficiální komunikační situaci mezi zaměstnancem a klientem krajně nevhodné; informátor (1) celkově pojal k informátorovi (2) familiární postoj, z oficiální situace přešel v neoficiální, např. *A jako problém jo? Tak já se vás pane, zeptám? Fakt pěkný.*
- 6) užití profesních výrazů, např. *Servis24*

8.1 Poměr hovorových a nespisovných prostředků (graf č. 2)

expresiva	4
hovorová čeština + neutrální prostředky	4
obecná čeština	6
slang, profesní mluva	2

graf č. 2

9 Závěr

Každá komunikační situace představuje určitý vyjadřovací standard. Pokud je mluvčí účastníkem oficiální komunikační situace, měl by se vyjadřovat spisovně, tedy užívat kodifikovanou podobu češtiny. V soukromé, neoficiální komunikaci je na mluvčím, jaké prostředky pro vyjadřování zvolí. Zda bude v jeho projevu převládat spisovnost či nespisovnost. Ve většině případů se setkáme s tím, že se oba tyto kódy v komunikačních situacích mísí. Otázka zní, do jaké míry je to akceptovatelné.

Ve své bakalářské práci jsem Městské informační centrum v Jablonci nad Nisou a jednání v České spořitelně zařadila do komunikačních situací oficiálních. V úvodu jsem uvedla, že hranice mezi oficiální a polooficiální komunikační situací je tenká. Přístup zaměstnance veřejné instituce k zákazníkům či klientům by měl být za každých okolností profesionální. Jeho projev musí mít určitou úroveň. Oproti tomu zákazník či klient by měl být schopen zvolit adekvátní vyjadřovací prostředky, ale není tím přímo povinen jako zaměstnanec. To ale neznamená, že se nesetkáme s pravým opakem, a to v obou případech.

Výzkum, který jsem provedla, dokazuje, že valná většina informátorů se vyjadřuje spíše nespisovně nebo je jejich projev smíšený. Pouze dva z jedenácti nahraných záznamů obsahují spisovné vyjadřování ze strany mluvčích – zákazníků. Zaměstnanci institucí, kde jsem záznamy pořizovala, se vyjadřovali adekvátně, ale i přesto se do jejich promluvy vmísily některé nespisovné jevy. Výzkum č. 2., který jsem pořídila v České spořitelně, zachycuje nevhodné chování zaměstnance ke klientovi. Během rozhovoru začal informátor (1), zaměstnankyně České spořitelny, informátorovi (2) tykat, čímž přešel z oficiální komunikační situace do neoficiální.

Pokud jde o zákazníky Městského informačního centra a klienta z České spořitelny výzkumy dokazují, že jejich vyjadřování je z větší části nespisovné. Nejčastěji užívají obecnou a hovorovou češtinu, přičemž obecná jednoznačně převažuje. Setkáme se zde i s některými dialektickými prvky a expresivou. V grafech jsem demonstrovala nejfrekventovanější nespisovné a hovorové jevy, které se v záznamech vyskytly. Upozornit bych chtěla na to, že pokud některý z informátorů užil zájmeno *nějaký*, nikdy ve správném tvaru. Vždy došlo ke stahování neboli kontrakci.

Ve své práci jsem se snažila zachytit nejen způsob vyjadřování informátorů, ale také to, jaký dojem ve mně vyvolávali. Pokud jsem se např. setkala s upravenou a na první pohled příjemnou ženou, očekávala jsem od ní i určitý způsob vyjadřování. Očekávala jsem, že její projev bude kultivovaný. Z toho důvodu se pro svou práci vytvořila tabulky se základní sociologickou charakteristikou informátorů. Během pořizování záznamů jsem se pouze jednou setkala s někým, kdo se projevoval jinak, než na první dojem působil. Stalo se tak v případě informátora (D). Informátor (D) působil zpočátku velmi zdrženlivě. Po čase se dostal do konfliktu se zaměstnankyní a choval se hrubě.

Na základě těchto dvou výzkumů jsem došla k závěru, že vyjadřování mluvčích v oficiálních komunikačních situacích je z větší části nespisovné. Existuje několik faktorů, které mohly způsobit jejich vyjadřování ovlivnit, např. to, že nepovažovali komunikační situaci za oficiální nebo tyto situace nerozlišují.

Na pomezí spisovnosti a nespisovnosti existuje mnoho jevů, např. neologismů apod., které se běžně užívají i v médiích. Právě médiu je spousta mluvčích ovlivněna a považuje je za mluvní vzor. Některé kodifikované prvky nemusí být vždy vhodné. V češtině existuje několik spisovných jevů, které jsou považované za knižní či zastaralé, ale nejsou pro ně neutrální výrazy, jež by je nahradily.

Každý mluvčí by měl být schopen zvolit takové prostředky pro vyjadřování, aby byly vzhledem k typu komunikační situace adekvátní. Snažit se rozlišovat vyšší a nižší standard promluvy. Má bakalářská práce, která se zabývá oficiálními komunikačními situacemi, dokazuje, že tomu tak ve valné většině případů není.

10 Seznam odborné literatury

10.1 Sekundární literatura

BĚLIČ, J. *Přehled nářečí českého jazyka*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976.

BĚLIČ, J. *Sedm kapitol o češtině: Příspěvky k problematice národního jazyka*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

BLÁHA, O. *Funkční stratifikace češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2009. ISBN 978-80-244-2377-7.

CUŘÍN, F., NOVOTNÝ, J. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a jazyková kultura*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

HRONEK, J., SGALL, P. *Čeština bez příkras*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1992, ISBN 80-85467-29-1.

HŮRKOVÁ, J. *Česká výslovnostní norma*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1995. ISBN 80-85827-93-X.

CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986.

KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: NLN, 2002. ISBN 80-7106-48-X.

KARLÍK, P., KRČMOVÁ, M., PLESKALOVÁ, J., VEČERKA, R. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1523-5.

MATHESIUS, V. *Jazyk, kultura a slovesnost*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1982.

NEBESKÁ, I. *Jazyk, norma, spisovnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-144-7.

STARÝ, Z. *Ve jménu funkce a intervence*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 80-7184-033-5.

10.2 Články

BĚLIČ, J. Bojujme za upevňování a šíření hovorové češtiny. *Český jazyk a literatura*, č. 10, 1959, s. 433–441. ISSN 0009-0786.

KRČMOVÁ, M. Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In. *Čeština – univerzália a specifika 2*. Brno, 2000, s. 79–83. ISBN 80-210-2262-0.